

KONKURENCIA, REGULÁCIA A EURÓPSKA EKONOMICKÁ INTEGRÁCIA

„Skutočný význam ekonomickej integrácie sa kryje s konkurenciou“ a „konkurencia je v jadre problémov s integráciou..“ (Salin, 2007, s. 70)

I. Rámcové vymedzenie konkurencie a regulácie

Konkurencia

- spontánny (a dynamický) proces objavovania a súťaženía medzi ľuďmi, v ekonomických procesoch o najvýhodnejšie využitie zdrojov s cieľom maximalizácie užitočnosti
- definovaná Adamom Smithom ako inštitúcia, ktorá najlepšie chráni individuálne záujmy ľudí, pričom Adam Smith uvádza, že
„konkurencia je prejav túžby po zlepšovaní vlastných životných podmienok...“ a *„vzájomná súťaž v rámci obecné akceptovaných a efektívne vynucovaných pravidiel tlačí na ceny statkov dole smerom k ich prirodzenej úrovni“* (Smith, 2001, xiv – xv)
- predpoklad sebazdokonaľovania - motivačný tlak byť lepší, úspešnejší, tvorivejší, inovatívny a poskytovať kvalitnejšie tovary a služby (aj na základe odlišnosti získavať prospech)
- prinášajúca diferencovanú odmenu podľa snahy, väčší výber a slobodu voľby, viac substitútov a cenovo elastický dopyt, tým nižšie ceny a vyššiu kvalitu (prínosy pre spotrebiteľov)
- predpoklad slobodného trhu (aj vnútorného trhu v rámci priestoru EÚ), resp. „motor“ neviditeľnej ruky trhu - Adam Smith (Smith, 2001) uviedol, že neviditeľná ruka sa prejavuje cez proces konkurencie a existencia neviditeľnej ruky trhu reguluje konkurenčný boj smerom k nezamýšľaným spoločensky pozitívnym výsledkom.
- kľúčový zdroj bohatstva v duchu odkazu Adama Smitha (spolu s deľbou práce), vychádzajúci z rozdielnosti medzi ľuďmi a podmienkami, zvyrazňujúci rozdiely (ako prirodzené v ľudskej spoločnosti) a podporujúci užitočnosť týchto rozdielov – *hlavný prínos konkurencie spočíva v tom, že podporuje diferenciáciu* (Salin, 2003, s. 139)

Konkurencia (definovaná ako neustály dynamický proces objavovania) vyžaduje rôznorodosť, aj to podmienok (inštitucionálnu konkurenciu), nie centrálnu zavádzajúcu harmonizáciu. Napríklad slovami Salina možno uviesť, že *„...konkurencia je možná a žiaduca práve vtedy, ak sú ľudia odlišní a žijú v odlišných podmienkach...“* (Salin, 2007, s. 68).

Naopak, riadená harmonizácia nie je potrebná, ale je škodlivá pre fungujúci (spoločný) trh. Spôsobuje spriemerovanie a brzdí tvorivosť, snahy byť lepším a úspešnejším, obmedzuje konkurenciu a presúvanie sa za lepšími podmienkami.

Základné teoretické prístupy k vymedzeniu konkurencie:¹

1. model dokonalej konkurencie: za zamýšľaný a želaný výsledok konkurencie považuje trhovú štruktúru s mnohými malými producentmi, ponúkajúcimi homogénne a dokonale substitučné statky za rovnaké ceny
2. dynamický model konkurencie: za nezamýšľaný výsledok konkurencie prostredníctvom trhom vedených výmen považuje diferenciáciu statkov rôznych predávajúcich, ktorí sú motivovaní ponúkať lepšie statky za nižšie ceny

¹ Salin (2003).

Neoklasický model dokonalej konkurencie

Hlavní predstavitelia: Léon Walras, Alfred Marshall, Frank Knight (napríklad prostredníctvom *Risk, Uncertainty and Profit*, 1921)

- koncept racionálneho a dobre informovaného rozhodovania sa jednotlivcov

Predpoklady modelu:

1. nekonečne veľa malých a nezávislých predávajúcich a nakupujúcich, z ktorých nikto nemá silu ovplyvniť cenu výrobku [cena je externe daná – dokonale konkurenčný podnik je „príjemcom“ trhovej ceny – „price taker“]
 2. homogénne (resp. porovnateľné), zameniteľné a deliteľné produkty (dokonalé substitúty)
 3. vzájomne dokonale symetricky informovaní „hráči“ na trhu: všetci disponujú všetkými relevantnými informáciami
 4. iné: napríklad rovnaké a nemenné podmienky, voľný vstup na trh, nijaké bariéry, racionalita subjektov, nulové transakčné náklady
- rovnovážne trhy – trhy sa prostredníctvom zmien cien neustále vracajú do rovnováhy
 - definuje konkurenciu z hľadiska výsledkov: predpokladajúc rovnovážny stav, dokonale elastický dopyt, rovnovážnu cenu (statický model s dokonalými podmienkami a racionálne konajúcimi subjektmi)
 - základ súčasnej mikroekonómie a vysvetlenia niektorých ekonomických vzťahov v rámci modelu „economickej rovnováhy“
 - základ napríklad pre protimonopolnú politiku a inú legislatívu vlád a Európskej únie (tým základ aj pre európsku integráciu)

Hlavné systémové problémy tohto prístupu:

- opiera sa o nerealistické a neuskutočiteľné predpoklady – vzájomná rozpornosť jednotlivých predpokladov
- popiera podstatu informácií a ich rozptýlenosti v ľudskej spoločnosti
- relativizuje využívanie úspor z rozsahu, tvorby inovácií (Schumpeter) a výhodnosť zlučovania firiem pre nich, ako aj pre spotrebiteľov
- popiera podstatu ľudskeho konania na trhu (vrátane nezámerného spozorovania toho, čo už bolo poznateľné)² a prirodzené rozdielnosti (ľudí aj podmienok)
- relativizuje využiteľnosť komparatívnych výhod a konkurencie v trhových procesoch výmen, podložených prirodzenou rôznorodosťou (výhodnosť pre obe strany)
- relativizuje a nedoceňuje úlohu technologických a iných (finančne náročných) inovácií a dynamiky trhovej ekonomiky kapitalistickej spoločnosti (definovaných napríklad Josephom Schumpeterom)
- umožňuje len krátkodobý zisk, nie dlhodobý (nulový zisk, ak by mala existovať „dokonalá konkurencia“, s identickými výrobcami)
- hypotetický (sociálno-inžiniersky) konštrukt, ktorý nemôže existovať – snaha napasovať teoretické predpoklady do reality

² Kirzner, 1998, s. 38.

- spolieha sa na subjektívne (arbitrárne) rozhodnutia centra - pri nesplnených predpokladoch v praxi (vo väčšej alebo menšej miere) implikuje normatívne pasce (snahou napasovať teoretické predpoklady do reality): napríklad „trhovú moc“ a „trhové zlyhania“

odrazový mostík (zámienka) pre (centrálne plánované) regulácie (cien, legislatívu protimonopolnej politiky, znárodňovanie) a vznik administratívnych monopolov

Dynamický (nerovnovážny) model konkurencie

Hlavní autori: Ludwig Mises, Friedrich Hayek (prostredníctvom napríklad *Individualism and Economic Order* z roku 1948 a „Competition as a Discovery Procedure“ z roku 1978) a Israel Kirzner (napríklad prostredníctvom *Competition and Entrepreneurship* z roku 1973)³

- konkurenciu definujú ako súčasť spontánneho poriadku (*spontaneous order*), postaveného na ľudskom konaní (*human action*), ako „neustály dynamický a spontánny proces objavovania a hľadania príležitostí“ (Hayek, 1948) – *vzájomné učenie sa*
- objavovanie – vychádza z nezámerného spozorovania a využitia známej, ale zatiaľ nevyužitej, príležitosti pri akceptovaní prirodzených rozdielností ľudí a podmienok (*akt objavenia: keď niekto spozoruje, čo bolo doteraz prehliadané a zrealizuje to - preferencie*)
- základ: podnikateľské objavovanie - špekulácie podnikateľa, nesúceho riziko
- konkurencia znamená diverzifikáciu a vedie k snahe odlíšiť sa (vrátane využitia príležitostí, ktoré iní nedocenia) a k získaniu dominantného (monopolného) postavenia
- stav neustálej nerovnováhy: dynamický model nedokonalých subjektov s nedokonalými informáciami a v odlišných (inštitucionálnych) podmienkach - inštitucionálna konkurencia
- dynamický model predpokladá nerovnováhu ako priestor pre produktívnu zmenu
- rozptýlenosť informácií v reálnom živote – potvrdenie nemožnosti „optimálnej“ (celo)spoločenskej efektívnosti a fungovania „dokonalej konkurencie“
- predpoklad: slobodný vstup na trh, nijaké vládne bariéry aj podnikania a výstupu z trhu a jasné, identifikovateľné, rešpektované a ochraňované vlastnícke práva

Regulácia(e)

Regulácia (v najširšom vymedzení): usmerňovanie ľudského správania pravidlami alebo reštrikciami

Základné formy regulácií:

1. vládne, nadnárodné a iné ľuďmi (zámerne) vytvárané zásahy, osobitne zákonné reštrikcie (obmedzenia)
2. spontánne pravidlá – neformálne, nezámerne, trhové regulácie – ako súčasť pravidiel v rámci spontánneho poriadku

³ Viac napríklad v Kirzner (1998) a Salin (2003).

Ad. 1. Vládne regulácie (intervencionizmus) – prekážky konkurenčného procesu objavovania

- v ekonomických procesoch – ako (zámerné) usmerňovanie hospodárskej činnosti súkromného sektora byrokratickým centrom – regulácie v užšom význame
- (riadené) zásahy zvonka do fungovania vnútorného systému (znamenajúce ilúziu účinného rozhodovania centra a „objektívizácie“ rozhodnutí)
- základné typy: legislatívne reštrikcie, normy/štandardy a iné formy homogenizácie (harmonizácie), finančné zásahy (poplatky, pokuty, dotácie) a iné zásahy do trhu a pokusy ovplyvňujúce trhové výsledky (regulácie cien, miezd, „podpora zamestnanosti,..“)
- zdôvodnenie ich zavádzania: *motivácia* - voliči a záujmové skupiny, zámienky: „trhové zlyhania, riziká monopolov, verejný statok, asymetrické a neúplné informácie“ a iné
- vládne a iné centrom zámerne produkované regulácie (idúce nad rámec univerzálnych pravidiel ochrany slobody) – systémovo (nielen ekonomicky) spochybniteľné, keďže sa (nereálne) predpokladá, že centrálny plánovač môže rozhodnúť za ostatných efektívnejšie a účinnejšie
- regulácie pre vytváranie „dokonalejšej konkurencie“ – harmonizácie („pravidiel“) v EÚ (snaha o umelé znižovanie prirodzených rozdielov)
- dôsledky – regulácie napríklad mýlia subjekty (vysielaajú *falošné signály*) - umelo menia rozhodnutia ľudí a narúšajú ich ekonomické kalkulácie – slovami Frédérica Bastiata to znamená, že „*ľudia sa stávajú pre [centrálneho plánovača] iba inertnou hmotou, pasívnymi časticami, pohybu zbavenými atómami...*“ (Bastiat, 2000, s. 30).

II. Európska ekonomická integrácia (v kontexte konkurencie a regulácií)

II.1 Podstata súčasne prebiehajúcej európskej economickej (aj politickej) integrácie

Európska ekonomická integrácia (EEI):

- podriadená politickej centralizácii, kde namiesto pôvodných myšlienok slobodnej výmeny a bezcolnéj zóny voľného obchodu čoraz viac prevládajú centrálné regulácie a centrálné riadené harmonizácie podmienok
- živená ilúzia, že „EEI v podobe ako prebieha je nevyhnutná (napríklad pre spoločný trh) a je pre občanov automaticky výhodná“
- zdôvodňovaný smerovanie – vytváraním spoločného trhu a konkurencie (v chápaní modelu „dokonalej konkurencie“)
- reálne je proti spontánnemu poriadku, princípom ekonómie, trhu, reálnej konkurencii, ľudského konania, finančnej zodpovednosti, a teda aj proti princípom slobody a prosperity
- východisko: nerespektovanie hraníc rozumu a poznania jednotlivca“ (konštruktivizmus), nerešpektovanie alebo opomínanie princípov ekonómie a podstaty trhu),
- na začiatku sčasti s dobrým smerovaním - oficiálne budovaná na štyroch základných slobodách: sloboda výmeny tovarov, služieb a sloboda pohybu osôb a kapitálu a ekonomická integrácia mala smerovať na vytvorenie spoločného trhu s bezcolnou úniou,
- tieto slobody a tiež aj trhové výmeny však sú však prirodzené človeku v dobrovoľných vzťahoch, nie vládami, či nadnárodnými centrami dávané (naopak, vlády ich v minulosti obmedzili)
- stále viac dominantnými prvkami európskej (economickej) integrácie sú centrálné regulácie a harmonizácie
- EEI je stále viac podriadená politickej integrácii.

Od začiatku procesu európskej integrácie však boli hlavným motorom politické ambície jej „otcov zakladateľov“ vytvoriť jeden spoločný európsky štát. Potvrďuje to návrh Winstona Churchilla na vytvorenie Spojených štátov európskych,⁴ ktorý, či slová Helmuta Kohla o tom, že „*Európa potrebuje politickú unifikáciu a jej podmienkou je aj menová únia*“.⁵

Nerešpektujú sa „hranice rozumu a poznania jednotlivca“, definované Friedrichom Hayekom a ani jeho výstrahy o tom, že „*problémy vyvolané vedomým riadením ekonomických záležitostí na národnej úrovni sa zväčšujú, ak sa to isté skúša na nadnárodnej úrovni...rastie nevyhnutnosť spoliehania sa na donucovanie*“ (Hayek, 2001).

V súčasnosti dominujú v európskej economickej integrácii dva vzájomne prepojené trendy:

- a) presúvanie vládnych regulácií z národných úrovní (legislatív) na nadnárodnú;
- b) zhora (centrálné) uskutočňované zjednocovanie (harmonizovanie) podmienok v Únii.

⁴ Tento návrh predniesol W. Churchill ešte pred vznikom ESÚO v roku 1946 na prejave v Zurichu (zdroj: <http://www.nrsr.sk/sub/sk/eu/info/zaklady.html>)

⁵ Prejav Helmuta Kohla v Rade Európy, 28.9.1995, podľa Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, 1997, prevzaté z Šíma, <http://www.libinst.cz>, s. 82-83.

Ad a) Systémové deformácie (regulácie) presunuté z národných úrovní

- regulácie obchodu a trhov (napríklad práce) vo vnútri Únie, napríklad:
 - produkčné kvóty, dotácie a minimálne ceny (napr. minimálna cena cukru),
 - regulácie a obmedzenia na trhoch práce (obmedzenia týkajúce sa pracovného času a iné obmedzenia trhu práce)
 - regulácie obchodu a predaja statkov v Únii, napríklad obmedzenia predaja (napr. zákaz používania klasických žiaroviek) a presnej podoby produktov (vínových fliaš, rajčín, uhoriek a pod.),
 - povinné záručné doby a pod.
- dotácie (vr. garantovaných výkupov ich produkcie za intervenčné ceny) do poľnohospodárstva – s dopadom na nižšiu efektivitu farmárov, na vytváranie prebytkov a vyšších cien ich produktov;
- dotácie subjektom do „zaostávajúcich“ regiónov s cieľom znižovania rozdielov (v praxi však nedosahovaného)
- protimonopolná politika (sankcie Microsoftu, podpora konkurentovi Google,..)
- obmedzenia zahranično-obchodných výmen s krajinami, ktoré sú mimo EÚ (dovozné a vývozné kvóty, licencie, clá a pod.), antidumpingové clá (napríklad na obuv z Číny), kvantitatívne obmedzenia dovozu, subvenčná podpora vývozu do tretích krajín (napríklad obilia, cukru, hydiny, ovocia..)
- univerzálne garantované sociálne práva, zavádzanie pseudo-princípov „sociálna kohézia“, „sociálna inklúzia“, či „antidiskriminácia“ (napríklad v zamestnávateľsko - zamestnaneckých vzťahoch) do európskych a spätne aj do národných noriem.

Ad. b) Z centra uskutočňované harmonizovanie podmienok v Únii

Predovšetkým ide o nasledovné:

- povinné dodržiavanie technických, ekologických, bezpečnostných, pracovných a iných administratívnych a technických noriem (170000 strán, cca 600 mld. ročne nákladov pre podniky)⁶
- spoločná mena a Ekonomická a menová únia (EMU), zväzujúca ekonomiky v nej nielen jednou menou a jedným výmenným kurzom, ale aj rovnakou menovou politikou a Paktom rastu a stability
- minimálne sociálne štandardy (minimálne sociálne dávky,..) a minimálne sadzby daní (napr. DPH a spotrebné dane)
- sociálno inžinierske plánovanie (napríklad prostredníctvom Lisabonskej stratégie).

K harmonizovaniu podmienok pristupuje EÚ s cieľom vytvárania konkurenčných podmienok pre vnútorný trh. To je však omyl. Riadená harmonizácia zhoršuje podmienky pre konkurenciu - spôsobuje spriemerovanie a brzdí snahy byť lepším a úspešnejším,

⁶ Podľa štúdie Open Europe *Just how big is the acquis communautaire?* 2007 [dostupné na: <http://www.openeurope.org.uk/research/acquis.pdf>]

obmedzuje konkurenciu a presúvanie sa za lepšími podmienkami, tým spôsobuje znižovanie rastu ekonomickej výkonnosti a životnej úrovne obyvateľov Únie.

Zabúda sa, že kľúčovým zdrojom bohatstva je neobmedzovaná konkurencia. Tá vyžaduje rôznosť (aj podmienok), nie harmonizáciu. Napríklad slovami profesora ekonómie Pascala Salina možno uviesť, že „...konkurencia je možná a žiaduca práve vtedy, ak sú ľudia odlišní (snažia sa odlišiť, byť iní) a žijú v odlišných podmienkach...“⁷. Naopak, zabúda sa i to, že konkurencia vytvára diferenciáciu, rozdiely medzi ľuďmi (napríklad aj v príjmoch), ktoré sú prirodzené a potrebné.

Riadená harmonizácia nie je potrebná, ale je škodlivá pre fungujúci (spoločný) trh a ekonomickú integráciu. Spoločný trh a ekonomická integrácia totiž vyžadujú konkurenciu a neexistenciu prekážok pre slobodnú výmenu, nie riadenú harmonizáciu. Zhora uskutočňovaná harmonizácia je preto hlavný chybný pilier, na ktorom je stavaná ekonomická integrácia v Európe.

Kľúčový problém európskej integrácie je sociálno-inžinierska snaha z centra vytvárať podmienky pre čo najmenej rozdielov v Únii a jej reálne smerovanie k politickej centralizácii.

II. 2 Alternatívy európskej ekonomickej integrácie

Pravdepodobné alternatívy

1. *Status quo*
2. *Politická únia (smerovanie k euroštátu*
+ *Ne/riadený rozpad eurozóny a/alebo delenie eurozóny a EÚ - štiepenie eura (good euro a bad euro), návrat niektorých k starým menám, vystúpenie z eurozóny a EÚ*

Žiaduce a menej pravdepodobné alternatívy:

3. Trh a (menová) konkurencia *v rámci bezcolnej zóny voľného obchodu*
4. Trh a (menová) konkurencia *mimo EÚ (napr. v rámci EFTA)*

➤ **Pravdepodobné a problémy prehlbujúce alternatívy**

Systémové problémy (teda vnútorne v eurozóne zabudované)⁸ eurozóny môžu vychádzať:

1. zo spôsobu zavádzania eura, resp. spôsobu európskej menovej integrácie a
2. z neexistujúcich podmienok na fungovanie menovej únie v Európe bez výraznejších dodatočných nákladov z cyklických výkyvov, finančných otrasov a/alebo vyššej inflácie
3. inštitucionálneho nastavenia menovo-fiskálnej kombinácie

Hlavné systémové problémy, resp. riziká, členstva (nielen) Slovenska v eurozóne vyplývajú zo spôsobu ako sa zavádza euro: administratívne z centra ako výlučná mena, nie spontánne zdola na báze konkurencie. Pre súčasnú európsku menovú integráciu je tak charakteristické, že euro sa zavádza ako jediné zákonné platidlo (ktoré nahrádza domáce meny) a rozhodovacie právomoci o menovej politike sa centralizujú z národnej na nadnárodnú úroveň. V eurozóne

⁷ Salin (2003).

⁸ Pozri napríklad Salin, 2003, s. 57-62.

sa tým vytvoril administratívny menový monopol riadenia papierových, komoditou (napríklad zlatom) nekrytých peňazí.

Peniaze v eurozóne sa preto vzdávajú podstate ich prirodzeného (spontánneho) vzniku a vymedzenia ako všeobecne a dobrovoľne akceptovaného prostriedku výmeny. Takéto európske menové centralizovanie vytvára reálne systémové problémy a riziká:

- výrazné zvyšovanie množstva peňazí a inflácie (aj *alt. 2*);
- nižšia účinnosť a ťažšia kontrolovateľnosť menovej politiky, tým dodatočné náklady (!);
- politická centralizácia, tým zhoršovanie podmienok pre konkurenciu a osobnú slobodu jednotlivcov (aj *alt. 2*);
- tlak na centrálnu harmonizáciu ďalších podmienok v Únii (*alt. 2*)

Alternatíva 1: Status quo

Udržiavanie dnešného stavu – môže pretrvávať za predpokladu vysokých nákladov a prehĺbovania dnes prejavujúcich sa problémov menovo-inštitucionálneho nastavenia:

1. motivácie k fiskálnemu pasažierstvu a k zadlžovaniu
2. kanál prehĺbenia cyklických výkyvov
3. kanál priameho prelievania dodatočných nákladov
4. kanál nadmerného rastu peňazí, úverov a inflácie

1.1 Motivácia k fiskálnemu pasažierstvu a k zadlžovaniu

Eurozóna systémovo motivuje k zadlžovaniu jej členov prostredníctvom viacerých kanálov rozpočtovej nedisciplinovanosti. V menovej únii so spoločnou menovou politikou a rôznymi národnými rozpočtovými politikami v prirodzene rozdielnych oblastiach je euro kanálom fiskálneho čierneho pasažierstva. Vlády vedia, že sa im oplatí cez deficit a dlh prenášať financovanie časti svojich programov aj na iných – držiteľov eura mimo hraníc ich krajiny. Oplatí sa im rozpočtovo nezodpovednejšími a byť čiernymi pasažiermi iných (zodpovednejších) v eurozóne ako byť obeťou čierneho pasažierstva iných.

1.2 Kanál zvýraznenia cyklických výkyvov – euro znásobilo v Európe úverový boom a dnes prehĺbuje ekonomickú recesiu

- prejavovaný kanálom úverového boomu (v r. 2000-7) – veľa lacných peňazí v eurách, nízke úroky a vyššia inflácia napr. v Grécku, či Španielsku – vznik úverových bublín

Motiváciu k zadlžovaniu v eurozóne zvýrazňoval aj kanál úverového boomu kvôli ľahšie dostupnému väčšiemu množstvu lacných peňazí. Jednotné nízke úrokové sadzby v eurozóne odrážali skôr ekonomickú realitu pomalšie ekonomicky rastúceho Nemecka s nízkou mierou rizika ako realitu v rýchlejšie rastúcich ekonomikách krajín PIIGS s vyššou mierou investičného rizika. Nízke úroky s vyššou infláciou v Grécku (či napríklad aj v Portugalsku a Španielsku) motivovali vlády zadlžovať sa a vydávať dlhopisy. Finančné inštitúcie nakupovali ich dlhopisy, keďže ich považovali v rámci eurozóny za nízko rizikové. *Morálny hazard* a ilúziu nižšieho rizika ich dlhopisov podporovala aj ECB tým, že ich akceptovala ako štandardnú záruku na bankové úvery. Veľa lacných peňazí v eurách tlačilo v rokoch 2000 až 2007 aj k nadmerným súkromným úverom a k vzniku úverových bublín, napríklad v Grécku, Španielsku a Írsku.

1.3. Kanál priameho prelievania dodatočných nákladov a obmedzení z externých vplyvov – ECB a vlád eurozóny (garancií vkladov, zoštátnovanie bánk a pod.) – ktorý s časovým posunom spôsobí negatívne dôsledky. Ostatní vo V4 sú uchránení od priamych negatívnych dôsledkov „centrálnych ozdravných politík“ v eurozóne a fixného kurzu eura.

1.4 Kanál nadmerného rastu peňazí, úverov a inflácie

Priamym systémovým rizikom centralizovanejšej menovej politiky s monopolným vydávaním symbolických peňazí v jednej mene (euro) v eurozóne je tlak na vyššiu infláciu. Brzdou nadmerného rastu množstva peňazí a inflácie už nie je ani určitá forma menovej konkurencie, ktorá čiastočne obmedzovala inflačné politiky národných centrálnych bánk a umožňovala presúvanie sa ekonomických aktivít ľudí aj podľa rôznych menových podmienok. Euro v oblasti s nízkymi reálnymi úrokovými sadzbami tlačí na rast úverov, vrátane nových vládnych úverov. To spolu s vyššie naznačenými nedisciplinovanými rozpočtovými politikami vlád a externými šokmi vytvorí reálne tlaky na inflačnejšiu menovú politiku ECB.

Dnešná eurozóna nemá a v dohľadnom čase pravdepodobne ani nebude mať Aj BEZ ZMENY vytvorené pevné základy pre jej dlhodobé fungovanie bez výraznejších dodatočných nákladov, potrebných na krytie dôsledkov cyklických výkyvov a/alebo finanč. otrasov a inflácii.

Predstavuje to vysokú náchylnosť ekonomických subjektov a oblastí na cyklické výkyvy, nízku schopnosť subjektov pružne reagovať na externé šoky a riziko finančných otrasov v eurozóne. EURO nie je záruka fin. stability: JE ZDROJ FINANČNEJ NESTABILITY

Osobitným problémom je konflikt medzi štedrými a nákladnými sociálnymi systémami, nepružnými podmienkami na trhoch a podmienkami pre funkčnú menovú úniu. Súhlasím s Otmarom Issingom, že

„Európsky sociálny model je rozpore s požiadavkami na fungovanie EMU. Požiadavky sociálnu úniu podľa Európskeho sociálneho modelu smerujú k reguláciám na trhu práce, ale menová únia vyžaduje opak: väčšiu pružnosť na trhu práce.“⁹

Najvážnejšie finančné pnutia vyplývajú z eurofinancovania nákladov nezreformovaných a zadlžených dôchodkových systémov, najmä v Nemecku, Francúzsku, Taliansku, Portugalsku, Španielsku a Grécku (už v roku 2015). Implicitné dlhy dôchodkových systémov v týchto krajinách (napríklad na úrovni vyše 200% HDP v Francúzsku a Taliansku) budú v nasledujúcich rokoch kvôli starnutiu populácie tlačiť na výrazné zvyšovanie verejných výdavkov, tým aj a zvyšovanie deficitu verejných financiách.

Ak krajiny s dôchodkovými problémami nezrealizujú razantné reformy smerom ku kapitalizačným a súkromne financovaným systémom (politicky ťažko predpoklad), tak budú musieť výrazne zvýšiť vek odchodu do dôchodku, zvýšiť sociálne odvody (resp. dane) a/alebo znížiť nároky na dôchodky alebo budú mať tendenciu hľadať riešenie cestou inflácie (čo sa javí najpravdepodobnejšie).

Posledná alternatíva môže viesť k vystupovaniu týchto členov z eurozóny s rizikom jej rozpadu alebo čo je pravdepodobnejšie k tlakom na inflačnejšiu menovú politiku ECB.¹⁰

⁹ Issing (1997), str. 9.

¹⁰ Viac napríklad v Niskanen (2003).

Znehodnocovanie eura by malo priamy negatívny dopad aj na ostatných, vrátane obyvateľov v krajinách ktoré urobili dôchodkové reformy. Práve tlaky na financovanie dôchodkových schém považuje William Niskanen za

„...najväčší hroziaci asymetrický šok vyplývajúci z rozdielov medzi systémami dôchodkového a zdrav. poistenia v členských krajinách (...) a zdroj rozpadu eurozóny“.¹¹

Udržiavanie dnešného kombinácie národných rozpočtových politík s nadnárodnou menovou politikou môže stále viac vlády motivovať k prenášaniam finančnej záťaže časti svojich programov na ECB. Vlády vedie k ich rozpočtovej nedisciplinovanosti a stále k vyšším deficitom až po (resp. nad) úroveň 3 % HDP. Nemajú motiváciu znižovať rozpočtové deficity, či dokonca smerovať k vyrovnanému hospodáreniu.

Znamená to riziko, že sa bude prehĺbovať "fiskálne čierne pasažierstvo", resp. „morálny hazard rozpočtových politík“ a zadlžovanie sa na úkor iných (cez euro) sa v praxi prejavuje u stále viacerých vlád. Výsledkom je a čoraz viac bude nižšia ekonomická výkonnosť, rast nedôvery a treníc medzi krajinami a následne vyššie náklady na udržiavanie funkčnosti menovej únie.

Alternatíva 2: Smerovanie k euro-štátu

Uvedené disproporcie a náklady sa stávajú argumentmi (de facto zámkou) europlánovačov pre zdôvodňovanie pokračovania centralizovania a harmonizovania podmienok v Únii až k euro-štátu. Pravdepodobnou a najrizikovejšou alternatívou vývoja ekonomickej a inej integrácie je smerovanie k silnejšej politickej centralizácii, teda k euro-štátu. Základný stavebný kameň už je postavený – euro ako spoločná mena a EMU ako *nástroj politickej centralizácie*. Euro: zámkou: pre ďalšie harmonizovanie (aj v rámci odpovede na problémy Grécka a iných PIIGS)

Ďalším schodom k euro-štátu je harmonizovanie ostatných ekonomických podmienok, vrátane daňovej a sociálnej oblasti. Europlánovači zdôvodňujú zjednocovanie ďalších podmienok zdanlivo ekonomicke racionálne, keď udržateľné a relatívne efektívne fungovanie únie podmieňujú aj rovnakými podmienkami v iných oblastiach, vrátane verejných financií.

Potvrdením toho sú reálne uskutočňované návrhy a kroky, napríklad minimálne sadzby nepriamych daní a návrh na rovnakú daň z príjmov (v prvom kroku „aspoň“ minimálnu sadzbu). Rovnaké daňové a sociálne systémy v Únii by znamenali koniec súťaže vlád v znižovaní daňového a sociálneho zaťaženia. Zmrazilo by to možnosti presúvania sa práce a kapitálu za lepšími daňovými podmienkami. Pre Slovensko by to znamenalo aj vyššie dane, komplikovanejší daňový systém a finančne náročnejšie sociálne štandardy.

Ani harmonizovanie daní ako podmienka spoločného trhu neobstojí. Pascal Salin napr. :“...z hľadiska ekonomickej teórie a reálneho sveta neexistuje žiadny dôvod na harmonizáciu DPH, daní z príjmov. Občania buď sťahovaním alebo presúvaním svojich úspor by mali rozhodnúť, v akom daňovom prostredí a v akom prostredí verejných výdavkov chcú žiť.“¹²

Ďalšími schodmi na ceste k európskej politickej únii (EPU) a euro-štátu je:

- Lisabonská zmluva
- euroval(y)
- *navrhovaný minister financií EÚ a spoločná fiskálna politika*
- potenciálne Európska vláda

¹¹ Niskanen, W.: „Alternatívy politickej a ekonomickej budúcnosti Európy“, v Gonda – Chalupníček (2007)

¹² Salin, 2007, s. 74-76.

Výsledkom tejto alternatívnej cesty budúceho vývoja ekonomickej integrácie Európy by tak mohlo byť vytvorenie euro-štátu s euro-federálnou vládou, dosiahnutou postupným procesom od EHS (1957) cez ES/EÚ (1993), regulácie a štandardy, cez EMU (1999) k EFU a ESU až cez euro-ústavu k EPU (euroštátu s federálnou vládou).

Ak by sa však pokračovalo v duchu tejto alternatívy až k jednému spoločnému štátu, tak to spolu so zvyšovaním regulácie trhu, byrokratizáciou, zhora uskutočňovanou harmonizáciou a smerovaním k federalizácii únie bude stále viac znamenať obmedzovanie konkurencie a osobnej slobody, tým viesť k spriemerovávaniu, nižšej efektívnosti a k brzdeniu produktivity, aktivity a pružnosti ekonomických subjektov v Únii.

Takýto vývoj však môže vyvolávať značné protireakcie, nepokoje, napríklad postavené na nacionalizme. Trend euro-štátu môže byť preto i zdrojom neriadeného rozpadu EÚ (Alt. 3).

➤ **Žiaduce alternatívy**

Aké sú alternatívy, ktoré sú konzistentné s hodnotami osobnej slobody?

Mali by to byť také alternatívy, ktorých cieľom bude čo najviac sa priblížiť až úplne sa vrátiť ku koreňom bohatstva Európy: osobná sloboda, konkurencia a vlastnícke práva, to znamená:

- k existencii vnútornému trhu v Európe, postavenom na princípe (inštitucionálnej) konkurencie (mien, práva,..), zmluvnej slobody a rôznorodosti, rešpektu vlastníctva a života¹³
- k ekonomickým podmienkam bez obmedzení, regulácii, štandardov (okrem univerzálnych pravidiel ochrany slobody a vlastníctva)
- k (politickej) decentralizácii, subsidiarite a (ústavným) možnostiam na secesiu (neobmedzené právo na sebaurčenie vlád na akejkoľvek úrovni)

Predpokladom ekonomickej integrácie a spoločného trhu je totiž konkurencia, podložená zmluvnou slobodou a neobmedzovanými ekonomickými aktivitami, nie riadená harmonizácia a vládne regulácie.

= EEI a spoločný trh budú stáť na princípoch slobodnej (neobmedzovanej) konkurencie, rôznosti a zmluvnej slobody, nie na základe centrálnej harmonizácie a regulácií.

- reformy verejných financií s razantnými výdavkovými úsporami, smerované k vyrovnaným rozpočtom bez zvyšovania daní (ÁNO: dlhové brzdy ústavy, sprísnenie Paktu rastu a stability)
- menová reforma s podmienkami pre fungovanie slobodného trhu peňazí (menová konkurencia a menová sloboda) a
- liberalizácia, deregulácia a podmienky pre slobodné trhy mimo trh peňazí (vrátane „odharmonizovania“, presadzovania zrušenia dnešných prvkov harmonizácie, spoločných politík – vrátane CAPu, presadzovanie zrušenia eurofondov, zrušenia regulácií a kvót trhov a obchodu vo vnútri a voči iným, ako aj zabraňovať ďalším nadnárodným zásahom).

¹³ Podnetným príkladom decentralizovanej a inštitucionálnej konkurencie je fungovanie kantónov vo Švajčiarsku – pozri napríklad Curzon Price (2008).

Alternatíva 3: Bezcolná zóna voľného obchodu

Zóna voľného obchodu bez ciel a iných obmedzení nielen vo vnútri, ale aj voči iným krajinám vo svete, bez všetkých regulácií a smerníc a s konkurenciou mien (predpokladajúc vytvorenie podmienok pre menovú súťaž) a s neobmedzovanou konkurenciou tovarov a služieb by mohla byť nielen postačujúcou, ale najmä úspešnou formou ekonomickej integrácie. O to viac, ak by sa jej predstavitelia dokázali dohodnúť so zástupcami Severoamerickej zóny voľného obchodu a spoločne by vytvorili Severoatlantickú zónu voľného obchodu,¹⁴ resp. celosvetovú zónu voľného obchodu.

Vytvorenie takejto zóny v spoločenstva národných štátov Únie vyžaduje prinajmenšom sa zasaďiť za:

- odmietanie potenciálnych návrhov na ďalšiu harmonizáciu / politickú integráciu v EÚ
- zrušenie dnešných prvkov harmonizácie (v daňovej, sociálnej oblasti a pod.)
- vytvorenie podmienok na menovú konkurenciu a menovú slobodu - umožniť vydávanie a používanie akýchkoľvek mien, platobných prostriedkov (vr. zlatých či strieborných mincí)
- zrušenie Spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP), regionálnej politiky, environmentálnej politiky a iných spoločných politík v EÚ,
- zastavenie iného prerozdelenia prostriedkov cez fondy EÚ
- zrušenie všetkých zmlúv v Únii počnúc Jednotným európskym aktom, zrušiť Európsky parlament a iné zbytočné inštitúcie;
- zrušenie regulácií obchodu a regulácií na trhoch, produkčných kvót a iných obmedzení vo vnútri Únie
- zrušenie ciel a iných obmedzení zahraničného obchodu voči krajinám mimo EÚ a pod.
- zrušenie prechodných období obmedzení voľného zamestnávania v Únii a iné.

Alternatíva 4: Ekonomická integrácia mimo EÚ

Obdobná dohoda a vývoj európskej integrácie týmto smerom sú v súčasnosti ťažko predstaviteľné a v praxi realizovateľné. Preto prichádzajú do úvahy aj iné alternatívy – alternatívy mimo dnešnej EÚ. Mohlo by k tomu dôjsť vystúpením iba Slovenska z EÚ alebo vystúpením viacerých krajín z EÚ. Vystúpenie z eurozóny a EÚ umožňuje článok 50 Zmluvy o EÚ a o fungovaní EÚ. Ak by iba Slovensko vystúpilo z EÚ, tak by malo opodstatnenie pokúsiť sa byť členom Európskeho združenia voľného obchodu - EFTA (tvoreného v súčasnosti Švajčiarskom, Nórskom, Islandom a Lichtenštajskom). Ak by vystúpili z EÚ viaceré krajiny, tak by mohli vytvoriť novú zónu voľného obchodu v Európe bez regulácií v duchu kritérií vymedzených v alternatíve 3 alebo spoločne rozšíriť EFTA.

¹⁴ Pozri napríklad Tupy (2004).

Literatúra

- BASTIAT, F. (2000): *The Law*. Foundation for Economic Education. New York.
- GONDA, P. (2006): „Problémy a riziká ekonomickej integrácie Európy“, prezentácia na konferencii „Príležitosti a riziká európskej sociálnej a ekonomickej integrácie v budúcnosti. Prednáška, Nové Zámky [dostupné na http://www.konzervativizmus.sk/upload/pdf/gonda_kdms_2006.pdf].
- GONDA, P. (2008): „Problémy európskej menovej integrácie (nielen) pre Slovensko.“ In: *Úloha práva v procese menovej sukcesie*. ELSA. Bratislava [dostupné na: <http://www.konzervativizmus.sk/article.php?2254>].
- HAYEK, F. A. ([1944] 2001): *Cesta do nevoľníctva*. NFAH. Bratislava.
- HAYEK, F. A. ([1948] 1996): *Individualism and Economic Order*. **The University of Chicago Press**. Chicago.
- HAYEK, F. A. (1978): “Competition as a Discovery Procedure”. In: HAYEK, F. A.: *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas*. London, Routledge, s. 179-190 [dostupné na: http://mises.org/journals/qjae/pdf/qjae5_3_3.pdf].
- ISSING, O. (1997): „A German Perspective on Monetary Union“. In: Gedmin, Jeffry (ed.): *A Single European Currency?* American Enterprise Institute for Public Policy.
- KIRZNER, I. ([1997] 1998): *Jak fungují trhy*. Liberální institut, Centrum liberálních studií, MegaPrint Praha. Praha [dostupné na: <http://www.libinst.cz/etexts/kirzner.pdf>]
- KNIGHT, F. (1921): *Risk, Uncertainty and Profit*. Boston, MA: Hart, Schaffner & Marx; Houghton Mifflin Co [dostupné na: <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>].
- OPEN EUROPE: *Just how big is the acquis communautaire?* 2007 [dostupné na: <http://www.openeurope.org.uk/research/acquis.pdf>].
- SALIN, P. (2003): *Ekonomická harmonizace*. Liberální institut. Praha [dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/salin_harmonie.pdf]
- SALIN, P. (2007): „Vlastnická práva, konkurencia a Evropská unie.“ In: GONDA, P. – CHALUPNÍČEK, P. (eds.): *Na obranu slobodného trhu*. Prešov, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Liberální institut. Bratislava, s. 53 - 79.
- SMITH, A. ([1776] 2001): *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Liberální institut. Praha.
- ŠÍMA, J.: *Sjednocování Evropy*. Liberální institut [dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/sima_evropa.pdf].